

УДК 354.42/44:343.9:343.7

Рогозін Станіслав Миколайович –
начальник ГУБОЗ МВС України, канди-
дат юридичних наук

Принципи забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності

Проаналізовано доктрину адміністративного права, а також чинне законодавство у контексті визначення принципів забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності. Розглянуто напрями удосконалення чинного законодавства з метою визначення принципів забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності.

Ключові слова: економічна злочинність, інформаційно-правові заходи, протидія, принципи забезпечення.

Постановка проблеми. Ефективне планування, організація та управління процесом забезпечення протидії економічній злочинності сьогодні не можуть бути забезпечені, якщо не визначено відповідні наукові засади. Тому одним із актуальних питань є необхідність визначення базових наукових принципів, за якими доцільно здійснювати інформаційно-правову протидію економічній злочинності.

Цілком зрозуміло, що виявленню можливостей та шляхів вирішення зазначеного питання має передувати аналіз уже існуючих у правовій науці принципів організації та управління у сфері протидії економічній злочинності. Тому подальший розгляд забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності здійснено під кутом зору функціональної спрямованості кожного принципу з метою: 1) вирішення дискусійних питань у доктрині адміністративного та інформаційного права щодо кількісного та якісного складу принципів; 2) подолання суперечностей щодо наукового уявлення про принципи забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності.

Стан дослідження. Окремі аспекти протидії економічній злочинності висвітлювались у працях таких науковців, як Л. І. Аркуша, О. М. Бандурка, А. С. Беніцький, В. О. Голубев, О. М. Джу́жа, О. Г. Кальман, В. В. Коваленко, О. В. Копан, О. Є. Користін, В. О. Мещеряков,

В. О. Мілашев, І. Є. Мезенцева, О. І. Мотлях, В. А. Онисьєв, С. В. Симов'ян, Л. П. Паламарчук, О. А. Самойленко, С. А. Шепетько, О. М. Юрченко та ін. Однак, не дивлячись на беззаперечну теоретичну й практичну значимість зазначених наукових праць, у цілому можна констатувати недостатній аналіз питання щодо принципів забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності. Отже, розгляд питання щодо принципів забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності, а також вироблення пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства у зазначеній сфері становить **мету** даної статті.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з вищезазначеного, насамперед, з'ясуємо сутність поняття “принцип”. Так, у філософській літературі принцип розглядається як: 1) першоначало, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки; 2) внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності [1, с. 525] або як 1) вихідний пункт, першооснова, найперше; 2) основоположне теоретичне знання, яке не є таким, що доводиться, ані таким, що потребує доведення; 3) основоположна етична норма, яка скеровує волю [2, с. 362].

Слід зазначити, що вагоме місце серед принципів забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності посідають правові принципи. Цілком слушною є думка А. М. Колодія, принципи права – це такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності, підвалини даного типу держави і права, є основопорядковими із сутністю права та утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу [3, с. 43].

Важливим є також визначення ознак принципів права. Так, в юридичній літературі виділяють наступні ознаки принципів права: а) формування відповідними суб'єктами правової сфери; б) нормативність; в) загальнообов'язковість; г) об'єктивна зумовленість; ґ) вираженість у формах інших джерел права; д) забезпечуваність державою (державами); е) засадничий характер; є) первинність щодо норм права; ж) високий ступінь абстрагованості; з) стабільність; и) внутрішня впорядкованість; наявність юридичної сили, похідної від суб'єкта правотворення [4, с. 123].

Розглядаючи питання про класифікацію принципів права, її критерії та види, варто вказати, що, по-перше, загальноправові принципи права, які мають всезагальний характер, знаходять своє більш конкретне втілення у принципах кожної галузі. По-друге, основні принципи права отримують специфічну модифікацію у галузях права й у сферах

правоутворення, правореалізації і правоохорони. А тому в сфері правоутворення можна вести мову про відносно автономні принципи правотворчості, а серед них і законотворчості, у правореалізації – передусім, про принципи правозастосування, у правоохороні – про принципи правосуддя, юридичної відповідальності тощо. По-третє, саме основні принципи диференціюються на загальносоціальні та спеціальноюридичні (системні й структурні), а серед загальносоціальних досить чітко виділяються політичні, економічні, соціальні, ідеологічні, моральні основи права [3, с. 43–44].

Наведені принципи, безумовно, заслуговують на увагу, однак вони стосуються лише правового регулювання протидії економічній злочинності. Особливість їх полягає в тому, що вони відповідають на питання, як відображається у праві його соціальна основа, яка структура права та який характер правового регулювання суспільних відносин у сфері протидії економічній злочинності.

На сьогодні дуже важливим є те, щоб законотворча діяльність, прогнозування, перспективне і поточне планування, розробка стратегій, концепцій, доктрин, програм і проєктів, напрямів сталого розвитку, державне управління, міжнародне співробітництво розпочиналося з інформаційно-правових засад протидії економічній злочинності. Інформаційна складова у сфері протидії економічній злочинності є досить ваговою, оскільки інформаційні технології проникли у сфери життєдіяльності людини. Інформаційними заходами і засобами здійснюється керівництво з питань реалізації державної політики у сфері протидії економічній злочинності.

На основі вивчення наукових підходів до поняття, ознак і класифікації принципів права, аналізу чинного законодавства у сфері протидії економічній злочинності та реального стану справ у зазначеній сфері можна виділити загальні принципи забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності. Звісно не доцільно претендувати на вичерпність запропонованих правових принципів забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності, адже розвиток вітчизняного законодавства, науково-технічний прогрес, глобалізаційні процеси та поява нових проблем, пов'язаних із протидією економічній злочинності, вимагатиме пошуку нових підходів до їх вирішення. Так, можна запропонувати наступні принципи забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності: 1) пріоритет прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина; 2) верховенство права; 3) відповідальність правоохоронних органів перед людиною за свою діяльність; 4) комплексний підхід до вирішення завдань протидії економічній злочинності; 5) єдність і взаємозв'язок напрямів протидії економічній злочинності інформаційно-правовими заходами; 6) розмежування сфер відповідальності та повноважень право-

охоронних органів з питань інформаційно-правової протидії економічній злочинності; 7) участь у міжнародних і регіональних системах інформаційно-правової протидії економічній злочинності; 8) оперативність, своєчасність, превентивність і адекватність заходів щодо протидії економічній злочинності.

Розглянемо змістовну сутність запропонованих принципів забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності. Принцип пріоритету прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина характеризується тим, що відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [5]. Пріоритет прав і свобод людини й громадянина – один із найважливіших принципів як у сфері протидії економічній злочинності, так і в сфері протидії злочинності в цілому. Гарантування з боку держави прав і свобод людини і громадянина та їх захист від порушень правоохоронними органами, а також від негативних інформаційних технологій сприяє формуванню правової, демократичної, соціально орієнтованої держави.

У свою чергу, принцип верховенства права ґрунтується на положеннях Конституції України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Згідно з частиною 3 Конституції України, норми Конституції України є нормами прямої дії, що звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [5]. Тому верховенство права є найважливішою умовою формування правової та демократичної держави, всі правоохоронні органи у процесі протидії економічній злочинності повинні діяти виключно на підставі та в межах, визначених Конституцією і законами України.

Принцип відповідальності правоохоронних органів перед людиною за свою діяльність характеризується тим, що на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій правоохоронним органам належить визначальна роль у питанні інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності. Застосування інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності повинно охоплювати всі сфери суспільного життя, а також бути системоутворюючим фактором усіх складових інформаційної безпеки. На сьогоднішній день інформаційно-правова протидія економічній злочинності має бути визначальним напрямом протидії злочинності, від якого залежатиме соціально-економічний розвиток держави та відповідне місце у європейському співтоваристві.

Принцип комплексного підходу до вирішення завдань протидії економічній злочинності спрямований на вирішення проблем протидії злочинності у сфері інформаційних технологій, а тому формування і реалізація

державної політики у цій сфері має базуватися на усвідомленні сучасних кібернетичних загроз і небезпек. Їх джерела мають бути підставою для адміністративно-правового врегулювання повноважень і функцій системи організаційного забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності та регулювання відносин у цій сфері діяльності.

Досить важливим для забезпечення комплексного підходу в сфері протидії економічній злочинності є усвідомлення правоохоронними органами вихідних настанов: які злочини існують у сфері інформаційних технологій, механізм їх вчинення, типові ознаки суб'єкта злочину в сфері економічних відносин, які інформаційно-правові заходи є найбільш ефективними у сфері протидії даному виду злочинності. Лише з урахуванням наведеного буде можливо ефективно визначати засоби та заходи інформаційно-правової протидії економічній злочинності.

Принцип єдності та взаємозв'язку напрямів протидії економічній злочинності інформаційно-правовими заходами має важливе значення для протидії економічній злочинності у сфері інформаційних технологій. При практичному застосуванні даного принципу доцільно враховувати сучасні реалії, які породжені глобалізаційним інформаційним простором, що призвело до вчинення нових злочинів за допомогою застосування інформаційно-комунікаційних технологій, які посягають на економічну сферу життя суспільства. Вчинення злочинів відбувається не лише у сфері виготовлення, поширення і використання інформації, діяльності ЗМІ та інформаційно-телекомунікаційних систем. Економічна злочинність у сфері інформаційних технологій пронизує всі сфери життєдіяльності особи, суспільства, держави.

Правову основу забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності мають складати: 1) Конституція України, яка встановлює повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування [5]; 2) Концепція інформаційно-правової протидії економічній злочинності, яка повинна бути розроблена і прийнята Верховною Радою України з метою легального визначення концептуальних підходів до інформаційно-правових засад протидії економічній злочинності. При цьому, на сьогоднішній день головною концепцією, спрямованою на інформаційно-правову протидію економічній злочинності, є Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [6]; 3) Кримінальний кодекс України [7]; 4) Кримінальний процесуальний кодекс України [8]; 5) закони України, базовим серед яких має бути Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" [9], а також можна розробити та прийняти Закон України "Про інформаційно-правові засади протидії економічній злочинності"; 6) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 7) підзаконні нормативно-правові

акти, базовим серед яких має бути Наказ Міністерства внутрішніх справ “Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України” [10].

Єдність і взаємозв'язок напрямів протидії економічній злочинності можливо забезпечувати визначеними на законодавчому рівні правовими механізмами, серед яких: 1) чітко сформульовані завдання правоохоронного органу в сфері протидії економічній злочинності; 2) забезпечення взаємодії правоохоронних органів з питань інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності; 3) організація системи взаємного інформування суб'єктів, що діють у сфері протидії економічній злочинності, про актуальні проблеми, потенційні загрози та виявлені злочини, а також найбільш ефективні заходи щодо протидії економічній злочинності; 4) забезпечення узгоджених і цілеспрямованих заходів суб'єктів, що діють у сфері протидії економічній злочинності з метою швидкого реагування на виявлені злочини та потенційні загрози; 5) забезпечення належного керівництва, координації та контролю у сфері протидії економічній злочинності.

Принцип розмежування сфер відповідальності та повноважень правоохоронних органів з питань інформаційно-правової протидії економічній злочинності характеризується наявністю певної організаційно-функціональної системи у сфері протидії економічній злочинності: 1) загальнодержавний рівень, до якого входять Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, на якому формується державна політика у сфері забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності; 2) організаційно-виконавчий рівень включає Міністерство внутрішніх справ України, Службу безпеки України, Міністерство доходів і зборів України, Генеральну прокуратуру України; 3) організаційно-територіальний рівень включає територіальні підрозділи правоохоронних органів, які здійснюють свою діяльність у сфері протидії економічній злочинності; 4) громадяни України та їх об'єднання, ЗМІ.

Принцип участі у міжнародних і регіональних системах інформаційно-правової протидії економічній злочинності реалізовується шляхом міжнародного співробітництва органів державної влади та правоохоронних органів із додержанням норм міжнародного права, які сформували цілі й завдання інформаційно-правової протидії економічній злочинності. Правові норми міжнародного права створили всі необхідні умови для використання в інтересах України міжнародних і регіональних систем інформаційно-правової протидії економічній злочинності. Адже глобалізаційні інформаційні процеси призвели до виведення забезпечення інформаційно-правових заходів протидії еко-

номічній злочинності за межі юрисдикції однієї держави і потребують вирішення цих проблем на міжнародному рівні.

Принцип оперативності, своєчасності, превентивності та адекватності заходів щодо протидії економічній злочинності передбачає оперативне прийняття рішень, своєчасне застосування заходів і засобів протидії економічній злочинності залежно від злочину, який вчиняється у сфері інформаційних технологій. Даний принцип є важливим стосовно всієї системи заходів протидії економічній злочинності з метою виявлення потенційних загроз і реальних злочинів, й підготовку пропозицій для застосування необхідних інформаційно-правових заходів щодо протидії економічній злочинності. При цьому доцільно зауважити, що на підставі декларативних правових норм чинного законодавства та припущень щодо повноважень правоохоронних органів вирішення проблеми протидії економічній злочинності є спробою безперспективною.

Висновки. Отже, можна виокремлювати наступні принципи забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності: 1) пріоритет прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина; 2) верховенство права; 3) відповідальність правоохоронних органів перед людиною за свою діяльність; 4) комплексний підхід до вирішення завдань протидії економічній злочинності; 5) єдність і взаємозв'язок напрямів протидії економічній злочинності інформаційно-правовими заходами; 6) розмежування сфер відповідальності та повноважень правоохоронних органів з питань інформаційно-правової протидії економічній злочинності; 7) участь у міжнародних і регіональних системах інформаційно-правової протидії економічній злочинності; 8) оперативність, своєчасність, превентивність і адекватність заходів щодо протидії економічній злочинності. При цьому, запропоновані у даному дослідженні принципи розглядаються як вихідні положення, керівні ідеї, правові механізми і правила доктрини адміністративного права щодо забезпечення інформаційно-правових заходів протидії економічній злочинності.

Список використаних джерел

1. Філософський словник. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986. – 525 с.
2. Философский энциклопедический словарь. – М. : Инфра, 1992. – 576 с.
3. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація [Електронний ресурс] / А. М. Колодій. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC0QFjAA&url=http%3A%2F%2Farchive.nbuv.gov.ua%2Fportal%2Fsoc_gum%2FAImpr%2F2012_3%2F01_008.pdf&ei=PtwmUrfDIYPJtAa374DoBA&usg=AFQjCNG5p9a-ps0-MrNmcfqpwxbAdlmaw&bvm=bv.51495398,d.Yms.

4. Луць Л. А. Загальна теорія держави і права: Навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою) / Л. А. Луць. – К. : Атіка, 2007. – 412 с.
5. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1000/2011// Офіц. вісник України. – 2011. – № 83. – Ст. 3019.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 88.
9. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.
10. Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 3 верес. 2012 р. № 769 // Офіц. вісник України. – 2012. – № 73. – Ст. 295.

Проанализирована доктрина административного права, а также действующее законодательство в контексте определения принципов обеспечения информационно-правовых мер противодействия экономической преступности. Рассмотрены направления совершенствования действующего законодательства с целью определения принципов обеспечения информационно-правовых мер противодействия экономической преступности.

The article is dedicated to the analysis of the doctrine of administrative law and legislation in the context of defining principles of providing the information and legal measures of contraction economic crime. The ways of improvement of the legislation in order to determine principles of providing the information-legal measures of contraction economic crime are examined.

Стаття надійшла до редакції журналу 9 вересня 2013 року.